

RITA MELNACE

Teatrul Național al Letoniei
(Riga, Letonia)

**DRAMATURGIA DRUȚIANĂ PE SCENA
TEATRULUI NAȚIONAL LETON***

Stimate sărbătorit, iubit scriitor Ion Druță!
Stimate doamne și domni!

Sunt foarte mulțumită că mă pot afla astăzi printre D-voastră ca să-i transmit – nu voi spune de la întreg poporul leton, dar de la toți oamenii de cultură și de la colegii care, în aceste timpuri complicate, încă prețuiesc cartea – cuvinte de grațitudine apropiatului prin spirit scriitor Ion Druță.

Eminentul vostru scriitor Gr. Vieru are o poezie, în care se sugerează că drumul său imaginar spre Letonia trece prin versurile lui Rainis. Perefrându-l, putem spune cu îndrăzneală că anume datorită creației druțiene noi ne-am îndrăgostit de Moldova. Această familiarizare a început încă în anii '60, când spectatorul leton a asistat pentru prima dată la strălucita reprezentație a piesei „Casa mare” în Teatrul nostru artistic. Au urmat traduceri cărților lui – *Balade din cîmpie*, *Frunze de dor*, *Ultima lună de toamnă*, *Povara bunătății noastre* ș. a.

În Teatrul artistic, în teatrele din Valmiera și Liepai, în „Drama rusă” au fost montate *Casa mare*, *Păsările tinereții noastre*, *Frumos și sfînt...* Nu eu sunt persoana care să vă amintească despre valorile artistice și etico-estetice ale acestei dramaturgii. Nominalizatele spectacole s-au înscris în istoria teatrului leton.

Cortina uzată de timp ascunde într-un fel aceste spectacole. Au apărut noi generații de spectatori, spre regretul nostru fără Druță. Și timpul este altul... Și țările noastre mici, care au mult comun în trecutul lor istoric, și-au ales fiecare calea sa. Noi nu știm ce aveți voi nou și bun în literatură și teatru și nici voi nu știți ce avem noi. Dar scriitorii noștri prieteneau. Teatrul D-voastră „Pușkin” de atunci și „Lucașul” nu o dată au fost la Riga...

Pornindu-mă spre voi în oșpeție, am frunzărit volumele de povestiri ale lui I. Druță, am recitat „Ultima lună de toamnă”, eseurile despre Țările Baltice, în care scriitorul moldovean cu tristețe și invidie albă a scris despre concertul cu orgă în sinodul din Dom', despre gîndurile care-i veneau după vizitarea Casei-muzeu a fraților Kaudzites – „ce fericire e să te naști scriitor leton, să scrii despre poporul tău, care sincer își iubește artiștii, știe totul despre ei și le înalță monumente nu numai în piețe și cimitire, dar și în acele locuri, unde le-a fost menit să cadă în minutul fatal”.

În acei ani, noi, în Letonia, știam că scriitorul moldovean nu este dorit de puterea locală din patria sa și se află în excomunicare benevolă la Moscova. Acolo i-au fost editate scrierile, de acolo toată Uniunea a aflat despre creațiile sale noi. S-a întîmplat un fel de paradox – în letonă a fost tradus adeseori prin mijlocirea limbii ruse.

¹ Discursul rostit la *Simpozionul internațional „Ion Druță – umanism și contemporaneitate”* consacrat aniversării a 80-ea a scriitorului academician Ion Druță din 16 octombrie 2008 la Academia de Științe a Moldovei din Chișinău.

La rîndul nostru, fără a ignora dramaturgia din anii '70 ce ne aparținea – H. Gulbis, G. Priede, P. Putnin – noi, colectivul Teatrului Național din Letonia, rebotezat fără voia noastră în perioada sovietică cu numele lui Andrei Upit, cu admirație și avînt lucrăm asupra piesei emoționante a lui I. Druță *Horia* pe motivele povestirii *Aromă de gutui* sub conducerea regizorului I. Șcurea. Colectivul era integral din moldoveni: scenograful Ion Puiu, compozitorul Vasile Goia. Spre fericire, tălmăcirea a fost făcută din moldovenește de minunatul nostru poet Leon Briedis care, pe acele timpuri, de asemenea, se afla în exil într-un sat moldovenesc.

Spectacolul era planificat către 60 de ani ai țării sovietelor. Povestirea și piesa – foarte convențional – puteau să se potrivească pentru acea dată. Nici un fel de istorie de dragoste și trădare a personajului Liubov Iarovaia pe fundalul luptei de clasă și al revoluției, ci despre păstrarea în fluxul cotidian a frumuseții vieții, a demnității personale și naționale și, bineînțeles, a dragostei adevărate, care a apărut cînd revii la un cîntec întrerupt cu de-a sila. Din fericire, pentru slujbașii noștri în domeniul culturii, numele lui Druță însemna artistism și calitate dramaturgică.

Dar principalul atu e piesa unui scriitor cunoscut dintr-o republică frățească. Noi toți trăiam o viață dublă. Trebuia doar să știi s-o conformezi „cu un anumit articol”. Data premierei era 25 octombrie 1977.

Pentru o atare dată trebuie să te pregătești serios. Persoane de la noi au plecat la Chișinău în căutarea regizorului, au privit cîte ceva la teatrul „Luceafărul”, s-au întîlnit cu Ion Sandri Șcurea. Bineînțeles, regizorul invitat nu-i cunoștea pe actori, de aceea s-a încredințat în distribuția rolurilor, în linii mari, regizorului nostru principal, și a fost bine. Mai tîrziu, despre interpretii rolurilor Janetei și al lui Horia – A. Kairiș și G. Iakovlev – Ion Șcurea avea să spună că ambii actori, asemenea unui vechi duet în balet, simțeau cele mai fine mișcări sufletești ale partenerului.

Nu numai ansamblul actoricesc, ci întreg colectivul – ceea ce rareori se întîmplă în marile teatre de stat – a îndrăgit nuvela *Aromă de gutui*. În sala spectatorilor totdeauna puteai observa actori neangajați în spectacol. Ion Șcurea, păstrînd cu sfințenie specificul național al satului moldovenesc în relațiile și comportarea eroilor, s-a încredințat simțului interior al actorilor. A ajutat mult la crearea atmosferei decorația care era gata către perioada repetițiilor – aripile pliante – fluierile ciobănești care schimbau configurația în anumite momente – și muzica lui Vasile Goia, aranjamentele melodiilor populare la aceleași fluier...

Spectatorul, cu precădere tineret – adevăratul destinatar, a îndrăgit mult acest spectacol luminos, pătruns de o ușoară tristețe. Vreo trei stagiuni el s-a menținut în repertoriu. Reprezentația n-a fost ocolită nici de putere, – la o trecere în revistă republicană i s-a conferit premiul principal, iar la Festivalul Unional al dramaturgiei republicilor surori – premiul întîi. Toate acestea demult s-au scufundat în Leta, indicele respectiv de asemenea. Adevărata artă nu s-a supus conjuncturii acelor ani de stagnare.

Despre spectacol critica s-a pronunțat astfel: spectacolul e pătruns de poezie și în aspect exterior, și în dezvăluirea relațiilor reciproce dintre eroi. Ecoul nostalgic – transparent al melodiilor populare – domină întreaga reprezentație, organizează toate acțiunile și devine un sinonim specific al vieții și luptei populare pentru toate fațetele veacurilor. Tot mai acut devine în spectacol conflictul cu încrezutul în sine și agramatul director de școală, tot mai importantă apare tema clopotniței vechi care nu e numai martorul trecutului tragic al poporului, dar e și un criteriu al cinstei și conștiinței omului actual.

Rezolvarea poetică, stilistica spectacolului consună cu esența piesei lui Druță și creează acea imagine generalizată a spectacolului, acea solemnitate care, parcă indirect, dar treptat, pune accentul pe personalitate ca pîrticică activă a întregului proces istoric.

Regizorul Șcurea demult visa la înscenarea piesei „Doina”, piesă cu destin complicat. Se pare că de vreo zece ani ea își căuta adăpostul, rămăsese fără el. De ea, cu ajutorul

regizorului lui deja îndrăgît de noi, la începutul anilor '80 s-a interesat teatrul nostru. De data aceasta chestiunea privind permisiunea de a înscena „Doina” a decurs deloc simplu.

Noi știam că Ministerul Culturii din Moldova împiedica din răspuțeri înscenarea, chiar și unele sancțiuni administrative au fost întreprinse împotriva activității lui Șcurea în Letonia. Direcția teatrului nostru, avînd concursul ministerului leton, s-a adresat în scris ministerului U.R.S.S.

Pînă la începutul repetițiilor planificate rămînea puțin timp. Șcurea era gata să sosească în orice clipă, dar a amîna reprezentația pînă la data prevăzută de grafic era imposibil.

...Și ce surpriză! Teatrul primește o telegramă cu semnătura ministrului însuși – permitem! Posibil că la Moscova un anumit rol au avut amintirile despre *Horia*, poate stimatul dramaturg cunoaște amănunte... Eu dispun de dezbaterile regizorale ale piesei și de unele note de la repetiții. Ca bază, Șcurea a luat vechiul și interzisul exemplar de la „Luceafărul”, cel din 1967.

Primul lucru spus de regizor la începutul repetițiilor a fost: „Eu nu vă pot obliga să iubiți această piesă, dar vă rog s-o respectați”!

În continuare, în timpul analizei, el a menționat: caracteristica exterioară a personajului nu dă aici nimic. Ea lipsește și nici nu poate fi: actorul trebuie să pornească de la sine și nu de la cele gîndite anterior, ci pînă în adîncul sufletului să se pătrundă de textul autorului. Numai prin emoții să comunice spectatorului sensul. Aceasta e o cale grea – calea întoarcerii spre sine.

Spectacolul era repetat în două componente și, după cum se întîmplă, ele se deosebeau în funcție de faptul cine îi interpreta pe Tudor, Doina și Veta. De data aceasta regizorul, între timp bine familiarizat cu trupa, a distribuit personal rolurile. Grupul de creație era același: scenograful Ion Puiu, compozitorul Vasile Goia.

Cu toții știm cît e de complicată această muncă sub aspectul determinării specificului de gen și al artistismului. Cum urmează să fie prezentate pe scenă, într-o împrejurare foarte materială, aceste două dimensiuni propuse de autor: prima se referă la viața familială a lui Tudor – foarte reală, cu elemente cotidiene; a doua – principala, de dragul căreia e scrisă piesa, – dezvăluirea vieții spirituale a personajului.

Autorul raportează autoexprimarea și autocunoașterea lui Tudor la destinul poporului său, cu trecutul lui specific.

Spiritul veșnic viu și creativ al poporului e întruchipat în Doină care simbolizează continuitatea morală și cea estetică în viața poporului. Ea exprimă valorile spirituale ale poporului. Doina, în letonă, e Daina. E aproape același cuvînt, nu numai în aspect fonetic, dar și ca sens.

Ca ieri, la o festivitate obișnuită locală, Tudor a auzit această Doină și iată că nu mai are liniște. Ea revine parcă la chemarea sufletului alarmat al lui Tudor Și, împreună cu ea, deasupra scenei, coboară căldări cu apă curată și prosoape orbitor de albe, lumina proiectoarelor s-a schimbat parcă în lumînări – a sosit vremea curățirii sufletelor prăfuite.

Iată caracteristicile menționate de critică în unicul, dar strălucitul articol al Liliei Dzene. Zilele acestea ea și-a amintit că însuși Druță i-a trimis ulterior o ilustrată cu o biserică albă. Chemarea la curățire a fost o izbîndă a creatorilor spectacolului menit să înaripeze sufletul.

Dacă în *Horia* forța de atracție era iubirea dintre Jannette și Horia, în *Doina* prevala lipsa de dragoste a unui personaj față de celălalt, chiar față de pămîntul care cere de la om peste măsură de mult. Acest spectacol trebuie simțit profund, menționa recenzenta; or noi nu întotdeauna o putem face, iar adesea nici nu dorim s-o facem.

În continuare cităm din articolul Liliei Dzene, deoarece cuvintele mele mai bine

nu o vor spune: „În artă acestea-s clipe sfinte cînd acțiunea emotivă e îndreptată spre a schimba ceva, a reevalua ceva în om, cînd cele trăite în teatru se sedimentează trainic în memorie și nu te lasă în pace. Aceasta se întîmplă în cazul în care emoțiile se proiectează asupra vieții tale.

Eu am foarte mari îndoieli dacă am putut noi înțelege bine această piesă profundă și complicată, dacă acțiunea s-a desfășurat în anturaj leton, dacă în locul *Doinei* ar fi fost denumirea *Daina* și în ea nu Tudor, ci Ianis al nostru ar dialoga cu cîntecul nostru popular despre respectul și cinstea omenească. Spectatorul nostru încă nu e prea sensibil față de astfel de parabole despre soarta individului și a poporului, dar nici nu e educat prin artă. Dar cuvîntul, adică gîndul principal spus în auzul tuturor, și curățirea prin Doină le-ar fi de mare folos sufletelor noastre tudoriene”.

Voi adăuga doar: cele spuse sunt foarte actuale și necesare și în timpul nostru, cînd teatrele și dramaturgia noastră contemporană sunt preocupate de personaje și teme marginale, mărunte.

Din rusește de Dumitru APETRI